

ОСОБЛИВОСТІ ЦИВІЛЬНО-ПРАВОВОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПОРУШЕННЯ СТОРОНАМИ ДОГОВОРУ, УКЛАДЕНОГО В БУКМЕКЕРСЬКІЙ КОНТОРІ

МАТВЄЄВ Петро Сергійович - доктор юридичних наук, доцент, професор кафедри цивільно-правових дисциплін ННІПП НАВС

ЛОГВИНЕНКО Владислав Вадимович - здобувач кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету навчально-наукового інституту права та психології Національної академії внутрішніх справ

Стаття посвячена особливостям гражданской-правовой ответственности за нарушение сторонами договора заключенного в букмекерской конторе.

Ключові слова: *цивільне право, цивільно-правове регулювання, букмекерська діяльність, букмекерська контора, договір парі, цивільно-правова відповідальність, натуральні зобов'язання.*

Постановка проблеми у загальному вигляді

Україна на шляху розбудови правової держави визначила своїм головним конституційним обов'язком утвердження та забезпечення прав і свобод людини, а також їх гарантії, що становлять зміст і спрямованість діяльності держави та захищаються судом.

Однією з ознак захисту, що зустрічаються в науковій літературі, є мета, а саме: відновлення порушених прав, яка одночасно є й призначенням захисту, оскільки захист має значення тільки за умови можливості й бажання особи, чиї права порушені, відновити свої права, що обов'язково повинно бути здійснене при їхньому захисті. Утім необхідно враховувати той факт, що в деяких випадках відновлення порушених прав може призвести до небажаних для осіб та суспільства наслідків, тому при досягненні мети захисту значущим є максимальне дотримання при цьому інтересів осіб та суспільства.

Актуальність питання стосовно цивільно-правової відповідальності за порушен-

ня сторонами договору, укладеного в букмекерській конторі, викликана тим, що громадяни і юридичні особи, пов'язані з організацією парі або за участь у них, не підлягають судовому захисту, за винятком вимог осіб, що взяли участь у парі під впливом обману, насильства, погрози або зловмисної угоди їхнього представника з організатором парі.

Зв'язок вказаної проблеми із важливими науковими та практичними завданнями

Недостатня дослідженість теоретичних і методологічних проблем про правову природу натуральних зобов'язань і причини відмови законодавця надавати позовний захист натуральним зобов'язанням призвела до того, що учасники букмекерської діяльності позбавлені права на судовий захист, а відповідальність організатора (букмекерської контори) обмежується її діловою репутацією та виключними підставами для відповідальності: обман, насильство, погроза.

Більшість країн світу в тій чи іншій мірі законодавчо врегулювала букмекерську діяльність, тим самим захистивши як гравців, так і організаторів.

Тому практичне значення цієї статті – виявити особливості цивільно-правової відповідальності за порушення сторонами договору, укладеного в букмекерській конторі в сучасних умовах України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання)

Метою представленої статті є комплексний теоретичний аналіз особливостей цивільно-правової відповідальності за порушення сторонами договору, укладеного в букмекерській конторі.

Об'єктом є правова природа договору пари в букмекерській конторі та відповідальність за порушення сторонами даного виду договору.

Предметом – правове регулювання відповідальності за порушення сторонами договору укладеного в букмекерській конторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано розв'язання цієї проблеми. Теоретичною базою дослідження є наукові праці, як українських, так і російських вчених: Р.А. Майданика, І.С. Тімуш, Н.І. Майданик, П.С. Матвеева, С.С. Алексеєва, Д.В. Бобрової, А.М. Савицької, В.І. Борисової, С.Н. Братуся, О.В. Дзери, А.С. Довгерта, І.В. Жилінкової, В.М. Дорогих, А.М. Колодія, В.В. Копейчикова, Н.С. Кузнецової, В.В. Луця, О.А. Підпригори, З.В. Ромовської, М.М. Сибільова, Ю.К. Толстого, Є.О. Харитоновна, М.М. Агаркова, Г.Ф. Шершеневича, Д.І. Мейєра та інших дослідників. Водночас питання стосовно відповідальності за порушення сторонами договору укладеного в букмекерській конторі досі є не вирішеним до кінця.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття

У даній науковій статті будуть поставлені завдання щодо визначення особливостей поняття «натуральних зобов'язань», «букмекерська контора», «цивільно-правова відповідальність», будуть розглянуті особливості цивільно-правової відповідальності за порушення сторонами договору укладеного в букмекерській конторі в сучасних умовах України.

Виклад основного матеріалу дослідження і обґрунтування отриманих наукових результатів

На наш погляд, договір пари в букмекерській конторі є натуральними

зобов'язаннями саме тому, що чинне цивільне законодавство не визнає їх цивільно-правовими зобов'язаннями. При цьому, натуральними слід також визнавати зобов'язання з пари в букмекерській діяльності, суб'єктом яких є неліцензований організатор гри.

Натуральними називаються зобов'язання, позбавлені позовного захисту, тобто такі, у яких права кредитора захищаються не власним позовом, а відмовою в задоволенні позову боржника. Виконання по натуральному зобов'язанню не вважається виконанням неналежного й може бути утримано кредитором.

Натуральні зобов'язання є змішаними за походженням (філософсько-позитивними) і парціальними (секторними) за дією зобов'язаннями, які характеризуються відсутністю права на судовий захист і визнанням правових наслідків добровільно виконаного зобов'язання.

Поряд із класичними, повноцінними видами зобов'язань, до складу системи цивільних правовідносин входить ряд юридично не завершених, неповних зобов'язань, структура яких містить не всі традиційні елементи суб'єктивного цивільного права і цивільного правовідношення. Юридично не завершені зобов'язання є правовими конструкціями особливого роду (*sui generis*), що «знаходяться в проміжному стані між сферами позитивного і морального (філософського) права» [1].

Без судового захисту, тобто без примусового здійснення, натуральне зобов'язання, може бути добровільно виконано або може бути пред'явлене до врахування. Добровільно виконане зобов'язання також не може бути оскаржене в суді. Однак, натуральні зобов'язання не завжди визнаються вченими і часто стають предметом спорів.

Так, М.М. Агарков вважав, що «так звані зобов'язання, позбавлені позовного захисту (натуральні зобов'язання), не є зобов'язаннями». Приблизно такої ж думки дотримувалися Г.Ф. Шершеневич, Д.І. Мейєр. У підручнику за редакцією А. П. Сергеева, Ю. К. Толстого прямо вказується на натуральний характер зобов'язань, що впливають із договору пари, хоча й із за-

стерезенням, що «договір про проведення азартної гри, звичайно, накладає на сторони певні обов'язки, наприклад по участі в розігруванні призового фонду (банку). Але відповідні правовідносини, будучи відносинами, все-таки не є зобов'язанням у точному значенні слова».

Спірні підходи до правової природи натуральних зобов'язань сприяли тому, що в юридичній науці окреслилось декілька загальних концепцій натуральних зобов'язань:

1. Конструкція неюридичного характеру [2]. Прихильники цієї концепції натуральних зобов'язань вважають, що натуральні зобов'язання не є зобов'язаннями і є фактичним відношенням, що не має юридичного характеру [3].

2. Борг совісті (веління моралі) [4]. Представники концепції натуральних зобов'язань, як боргу (веління моралі), вважають, що зміст натуральних зобов'язань визначається «боргом совісті», «велінням моралі».

3. Джентльменська угода [5]. Концепція натуральних зобов'язань як джентльменської угоди ґрунтується на розумінні натуральних зобов'язань як «джентльменської угоди».

4. Недосконалі (слабкі) зобов'язання [6]. Ця концепція недосконалості натуральних зобов'язань полягає у визнанні натуральних зобов'язань слабкими, недосконалими, неповноцінними зобов'язаннями, наділеними всіма атрибутами, властивими зобов'язанню, за винятком позовного захисту.

Історія розвитку цивільних правовідносин свідчить, що натуральні зобов'язання рано чи пізно виникають, так як і виникла букмекерська діяльність і яка швидко зайняла своє місце у суспільних відносинах. Однак, натуральні зобов'язання мають особливий, відмінний від інших зобов'язань правовий механізм. Натуральне зобов'язання являє собою щось середнє між реальною угодою й безперечного зобов'язання. Дослідників натуральних зобов'язань, які заперечують правовий характер цих відносин, як правило, бентежить неможливість примусу з боку кредитора в період часу між виникненням натурального зобов'язання, коли воно існує

як «голе право», і виконанням натурального зобов'язання, яке перетворює це голе право не тільки в визнане правом дійсне правовідношення, але і в правовідносини, не просто має юридичний захист, але і безперечне [7].

Можна погодитись з Н.І. Майданик, яка зауважила, що натуральний характер зобов'язань з парі в букмекерській діяльності, викликаний аморальністю інтересу учасників цього алеаторного правовідношення, найбільш адекватно відповідає правовому режиму юридично не завершеного зобов'язання.

Договір парі в букмекерській діяльності позбавлений санкції, оскільки на підставі прямої вказівки закону про заборону даного виду діяльності (Закону України «Про заборону грального бізнесу в Україні» від 15.05.2009 року № 1334-17)[8] та загальних положень щодо обов'язку додержання моральних засад суспільства (ч. 4 ст. 13 ЦК України), а також загальних положень щодо справедливості та добросовісності вимоги фізичних та юридичних осіб, пов'язані з організацією парі в букмекерській діяльності або з участю в них, не підлягають судовому захисту.

При цьому, не підлягають судовому захисту не тільки вимоги, що прямо слідують з договорів парі, але й усі вимоги, пов'язані з ними.

Положення про вимоги, пов'язані з договором парі, застосовується в різних видах підприємницької діяльності, тією чи іншою мірою пов'язані з можливістю вчинення їх учасниками зобов'язань, що прирівнюються до парі.

Натуральне зобов'язання з парі позбавлене санкції, чим зумовлена неможливість його примусового виконання, але виконуються певні правові конструкції та наслідки, які полягають у наступному:

1) якщо особа добровільно виконала зобов'язання, то вона не має права вимагати назад передане нею на виконання цього зобов'язання;

2) це зобов'язання не може пред'являтися боржником до зарахування;

3) воно не може забезпечуватися порукою [9].

Той, хто програв у парі, не може вимагати повернення йому того, що він добро-

вільно сплатив, якщо лише переможцем в грі не були допущені обман або шахрайство. Закон немовби охороняє виконання натурального зобов'язання, так як було б такою самою мірою аморально зобов'язати сплатити такий борг, як і дозволити гравцю отримати те, що він сплатив як борг честі. З цього приводу зазвичай звертається увага на те, що на цей рахунок існує навіть прислів'я: «Картярський борг – борг честі» [10].

При цьому слід визначити, що якщо законодавчо визначити букмекерську діяльність, то зобов'язання з парі визнаватимуться зобов'язаннями, підставою яких виступатимуть повноцінні правочини, вимоги, за якими будуть підлягати судовому захисту.

Наприклад, цивільне законодавство Росії передбачає два зазначених випадки надання судового захисту за зобов'язаннями з гри та парі.

По-перше, захищаються вимоги, пов'язані з участю в іграх і парі під впливом обману, насильства, погрози або зловмисної домовленості представника з організатором гри та парі. Потерпілий при цьому може вимагати в суді визнання правочину недійсним (ст. 179 ЦК РФ), повернення йому другою стороною всього отриманого за правочином, а також відшкодування реальних збитків.

По-друге, користуються захистом вимоги, пов'язані з невиплатою або несвоєчасною виплатою виграшу організатором гри, а також з відшкодуванням заподіяних збитків (п. 5 ст. 1063 ЦК РФ).

Надання судового захисту в наведених вище випадках у цілому є припустимим і за вітчизняним цивільним законодавством у силу загальних положень щодо правових наслідків недодержання сторонами при вчиненні правочину вимог закону, передбачених статтями 230–232 ЦК України (тобто правочинів, що вчинені під впливом обману, насильства або в результаті зловмисної домовленості представника однієї сторони з другою стороною).

Водночас у випадку поширення на зобов'язання з гри та парі положень про правові наслідки вчинення зазначених правочинів, застосуванню підлягатимуть правові наслідки, передбачені нормою, що регулює відповідний недійсний правочин.

У нормативно-правових актах, що повинні регулювати букмекерську діяльність, необхідно чітко визначити конкретні види правопорушень, за які передбачаються цивільно-правові форми відповідальності. Звичайно, у першу чергу, законодавець повинен намагатися захистити права фізичних осіб як суб'єктів цивільних праводносин, тому що за довірою і збереженням їх капіталу стоїть стабільність економічної системи України. Наприклад, необхідно передбачити відповідальність букмекерської контори за неналежне здійснення операцій по договору. Так, букмекерська контора зобов'язана зарахувати грошові кошти, які повинні надійти на рахунок клієнта, у день здійснення спортивної події, якщо інший строк не встановлений договором про надання букмекерських послуг або законом. Букмекерська контора також зобов'язана вчиняти для клієнта операції, які передбачені договором про надання букмекерських послуг, букмекерською конторою та звичайми ділового обороту та ін.

Але, враховуючи відсутність законодавчого закріплення цивільним законодавством договору парі у букмекерській діяльності і організатора парі (букмекерської контори) учасником правочину з парі (незалежно від визнання цих зобов'язань одностороннім чи двостороннім правочином), організатор парі може бути визнаний неповноздатною стороною за цими зобов'язаннями (з виникненням у його інтересах наведених вище правових наслідків) у випадку доведення останнім відсутності своєї вини у судовому порядку. Визначені правові наслідки вчинення зазначених натуральних зобов'язань мають характер виключного переліку обмежень здійснення суб'єктивних зобов'язальних прав і суб'єктивних обов'язків учасників зазначених зобов'язань. При цьому, у цих випадках законодавство не встановлює інших обмежень щодо здійснення суб'єктивних прав учасників зобов'язань парі кредиторам за зобов'язаннями парі, крім деяких випадків позбавлення права на судовий захист. Отже, в усіх інших випадках учасники таких зобов'язань мають право здійснювати будь-які інші суб'єктивні права і суб'єктивні обов'язки, притаманні будь-яким іншим

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена особливостям цивільно-правової відповідальності за порушення сторонами договору укладеного в букмекерській конторі.

зобов'язанням (забезпечувати і припиняти борг з гри та парі будь-якими іншими способами припинення та забезпечення зобов'язання, крім заборонених у силу прямої вказівки закону).

У випадку законодавчого закріплення букмекерської діяльності зобов'язання з парі будуть носити характер непозовних або позовних (у визначених законом випадках) зобов'язань з надання послуг, інші обмеження, здійснення яких припустимі лише на підставі прямої вказівки закону.

Висновки

Проаналізувавши чинне законодавство та деякі роботи науковців, можна прийти до висновку, що позбавлення права судового захисту договорів парі укладених у букмекерській конторі, дорівнює їх до натуральних зобов'язань. Цивільно-правові зобов'язання з парі в букмекерській діяльності є натуральними зобов'язаннями саме тому, що чинне цивільне законодавство не визнає їх цивільно-правовими зобов'язаннями. При цьому, натуральними слід визнавати зобов'язання з парі у букмекерській діяльності, учасником яких не є професійний (тобто ліцензований) організатор гри. Натуральний характер зобов'язань з парі в букмекерській діяльності, викликаний аморальністю інтересу учасників цього алеаторного правовідношення, найбільш адекватно відповідає правовому режиму юридично незавершеного зобов'язання.

Необхідне законодавче визначення договору парі, укладеного в букмекерській конторі та самої букмекерської діяльності, у такому випадку парі визнаватимуся цивільними зобов'язаннями, підставою яких виступатимуть повноцінні правочини, вимоги за якими будуть підлягати судовому захисту.

SUMMARY

The article is devoted to the peculiarities of the civil law liability for breaking the contract by parties, which were concluded into bookmaker office.

Література

1. David V. Snyder The Romanist tradition in Louisiana: Legislation, Jusiprudence and Doctrine: The Case of Natural Obligations II Louisiana Law Review. – 1995. – № 56. – P. 423.
2. Избранные труды по гражданскому праву. В 2-х томах. Т. 1 / Агарков М.М. – М.: АО «Центр ЮрИнфоР», 2002. – 490 с.
3. Федотов, А. Натуральные обязательства I А. Федотов II Вестник гражданского права. -2010.-№1.-С. 79-131.
4. Гражданское право Франции. Перевод с французского. Т. 2 / Жюллио де ла Морандьер Л.; Пер. и вступ. ст.: Флейшиц Е.А. – М.: Иностран. лит., 1960. – 728 с. – С. 519-520.
5. Сулакшина А. Правовые критерии определения согласованных действий и соглашений, ограничивающих конкуренцию // Власть. – 2007. -№8,- С. 79.
6. Учебник институций римского права: Перевод с немецкого / Чиларж К.Ф.; Под ред., с предисл., вст: В.А. Юшкевич. – 2-е изд., перераб. И соглас. с 7-м и 8-м нем. изд. – М.: Печ. А. И. Снегиревой, 1906. – 520 с.
7. Майданик Н. Юридична природа натуральних зобов'язань у цивільному праві України // Национальный юридический журнал: теория и практика. – №1. – 2014. – С. 115-119.
8. Про заборону грального бізнесу в Україні : Закон України від 15.05.2009 р. // Голос України. – 2009. – № 116.
9. Майданик Н.І. Цивільно-правове регулювання договорів гри та парі в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / НАН України; Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. – К., 2006. – 215 с.
10. Майданик Н.І. Договори азартної гри в цивільному праві України : монографія / Н.І. Майданик. – К. : Юстініан, 2007. – 264 с.